УДК 811.111:378.147

ЗАСТОСУВАННЯ КОРПУСНОГО ПІДХОДУ ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВЗО

Баркасі В.В.
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
Казакова М.М.
Миколаївський факультет морського та річкового транспорту ДУІТ

У статті проаналізовано переваги застосування корпусного підходу при навчанні іноземних мов. Сьогодні корпуси писемних і усних текстів успішно застосовуються при навчанні іноземних мов і в лінгвістичній педагогіці. В статті розглядаються завдання корпусного підходу, які пов'язані з навчанням іноземних мов, вказані його основні характеристики, які визначають його надійність і достовірність. Корпусний підхід лінгвістичного дослідження, заснований на корпусах текстів, орієнтований на прикладне вивчення мови, його функціонування у реальних середовищах і текстах, що є важливим для викладанні іноземних мов. Визначаються типи корпусів, наводяться приклади корпусів, які можна використовувати у практиці викладання іноземних мов.
Ключові слова: корпусний підхід, лінгвістична педагогіка, корпус тексту, лінгвістичне дослідження, реальне середовище.

Постановка проблеми. У сучасних умовах інноваційного розвитку економіки і суспільства в цілому відбувається докорінна зміна парадигми освіти: пропонується варіативний зміст освіти, з'являються нові педагогічні технології, сучасні концепції та ідеї. Нові тенденції у розвитку навчання, зокрема мовного, мають глобальний характер і збігаються не тільки з тими, що застосовуються у європейських країнах, а й в усьому світовому співтоваристві.

© Баркасі В.В., Казакова М.М., 2018

У загальних положеннях Закону України «Про вищу освіту» чільне місце посідає поняття якості вищої освіти. Воно визначається як «сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства» [1].

Сучасна парадигма української освіти відрізняється переходом до ініціативності, від освіти на все життя до освіти протягом усього життя, від знань до компетенцій. Основою ефективності освітнього процесу в ВЗО є рівень сформованості професійних компетенцій студентів. Отже, професійний розвиток і самовдосконалення сьогодні стають головним пріоритетом для кожного фахівця.

Особливої актуальності компетентнісна освіта набуває в ситуації так званого «інформаційного вибуху». Сьогодні, визначаючи професійну компетентність фахівця, не можна не враховувати його інформаційну компетенцію, яка забезпечує навички діяльності з інформацією, необхідною для підвищення якості і результативності навчального процесу. Отже, перспективний розвиток освіти пов'язується з підвищенням рівня викладання дисциплін, зокрема іноземних мов, де важливе місце посідає впровадження в освіту інноваційних підходів і технологій.

Поява мовних корпусів – одне з таких подій у історії науки, яке не може служити однієї лінгвістиці. Корпус може бути корисний для цілої низки фахівців: лінгвістів, програмістів, що працюють в області автоматичної обробки текстів, редакторів тощо. Але, перш за все корпус необхідний при викладанні іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою підвищення якості вищої освіти займались як вітчизняні (В. Биков, М. Жалдак, М. Кісіль, В. Кухаренко, Н. Статінова, Н. Сухова та інші), так і зарубіжні дослідники (J. Bailey, J. Hutchinson, N. Martin, E. Sallis, W. Streeting та інші), вказуючи на необхідність впровадження ІКТ в галузь освіти і їх вплив на систему вищої освіти [3].

Аналіз Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти показав, що основні види діяльності науково-педагогічного працівника сучасного університету мають бути спрямовані на створення і використання якісного контенту освітнього середовища, у тому числі й електронного [4]. Це покликано сприяти вдосконаленню інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців в умовах євроінтеграційних процесів сучасної вищої освіти і дозволить створити освітнє середовище навчального закладу, що, у свою чергу, сприятиме досягненню європейських показників якості вищої освіти.

Нині спостерігається стрімкий розвиток корпусних студій у всьому світі, що підтверджується як величезною кількістю досліджень у галузі, так і різноманіттям корпусів, що постійно з'являються. Напрям включає вивчення загальної теорії корпусної лінгвістики (Д. Байбер, Дж. Синклер, В. Тойберт), кореляції корпусної лінгвістики та інших лінгвістичних дисциплін (М. Вюн, В. Товберт), типології корпусів та методики інтерпретації корпусних даних (С. Гріс), розробку загальних засад створення природних мов (Б. Алтенберг, А. Баранов, Г. Кеннеді, Г. Ліч, М. Михайлов, Р. Риков, Л. Ричкова, С. Шаров, У. Френсис та ін.).

В наш час корпусна лінгвістика широко використовується для вивчення іноземних мов. Інтерес до даної теми постійно відбивається не тільки в підручниках та наукових працях, а й в доповідях на конференціях, присвячених методиці навчання іноземних мов. Такі вчені як Г. Астон, С. Бернар, Л. Гавіолі, С. Конрад, Н. Юном в своїх працях уточнюють, що найбільш ефективно використовувати лінгвістичні корпуси для розвитку продуктивних видів мовленнєвої діяльності:письма та говоріння [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В останнє десятиріччя корпусна лінгвістика все більш активно включається до наукового обігу, особливо в плані практичного використання корпусів в лінгвістичних дослідженнях, при підготовці словників, граматик тощо. Світовий досвід розвитку цієї області підтверджує її ефективність. Однак сьогодні можливості технологій корпусної лінгвістики в нашій країні поки не знаходять належної реалізації в прикладній лінгвістиці, лінгвістичному навчанні, при викладанні рідної та іноземної мови.

Незважаючи на те, що проблеми корпусної лінгвістики розглядаються в навчальних посібниках, їм присвячені спеціальні випуски наукових журналів, в яких публікують статті із загальних і спеціальних проблем створення та функціонування корпусів текстів, ряд проблем залишається неопрацьовані. Попри позитивні напрацювання недостатньо розробленим є питання застосування корпусного підходу при навчанні іноземних мов.

Мета статті. Головною метою статті є висвітлення можливостей корпусного підходу для вдосконалення навчання іноземних мов у ВЗО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корпусна лінгвістика, поряд з іншими галузями мовознавства, що використовують комп'ютерні технології як технологічний інструмент, має безпосередній вплив на традиційні способи збору і зберігання мовного матеріалу – ручну обробку письмових текстів, словникові картотеки та інші форми.

Як випливає із самої назви, корпусна лінгвістика ґрунтується на використанні корпусу, тобто великого обсягу «живого, реального» мовного матеріалу, вилученого із різноманітних джерелі зведеного в комп'ютерну систему з тим, щоб дослідники, особливо лексикографи, могли вивчати значення і мовні закономірності, що виникають. З цієї точки зору створення корпусу являє собою нову стратегію не тільки як метод, що підкреслює значущість реальних фактів мови, але і як теорію, що дозволяє по-новому поглянути на природу раніше сформульованих положень. Основне завдання корпусної лінгвістики – це дослідження мовної дійсності, мікрокосму мовного використання в процесі комунікації з метою найбільш вірного і точного визначення і демонстрації його різних аспектів.

До причин зародження і становлення корпусної лінгвістики на матеріалі англійської мови вчені відносять активний розвиток комп'ютерів в США і інтелектуальний клімат в британській лінгвістиці в 60-80 роки XX сторіччя.

Лінгвістичний аналіз комп'ютеризованих текстів корпусів починає займати все більше місце в дослідженні мови. Інституалізації науки спри-

яло відкриття кафедри Корпусної лінгвістики в Бірмінгемському університеті в 2001 році, видання журналу International Journal of Corpus Linguistics. З'явились корпуси різного виду і призначення, розроблені на матеріалі різних мов, словники і граматики, побудовані на базі корпусів. З того часу почали розвиватися корпусні технології, які можна використовувати під час підготовки фахівців при викладанні іноземних мов.

До переваг використання корпусних технологій можна віднести такі:

· сучасні корпусні технології дозволяють більш ефективно формувати професійну іншомовну компетенцію майбутніх фахівців:

· розробка корпусу предметної області забезпечує коригування та вдосконалення традиційних методик відбору лексики, в плані надання їм більшої точності і зосередженості на ключових поняттях і лексичних одиницях даної предметної області;

· за рахунок залучення корпусних технологій педагогічна практика збагачується сучасними науково-обґрунтованими методами відбору змісту навчання, які відповідають сучасному стану базисних наук методики;

· облік результатів корпусних досліджень сприяє створенню оптимальної моделі навчання на основі корпусу лексичних одиниць і комплексу вправ, що відповідають принципам професійної спрямованості, репрезентативності, автентичності, лексичної насиченості;

· використання лінгводидактичного потенціалу корпусу предметної області позитивно впливає на процес засвоєння лексичних одиниць, які відібрані відповідно до потреб учнів;

· корпусні дослідження і корпус предметної області можуть служити основою для розробки варіативних завдань, які сприяють більш успішному розвитку ключових компетенцій при навчанні студентів.

Великий потенціал технологій корпусної лінгвістики криється в складанні паралельних корпусів професійно-спрямованих текстів, зіставлення з їх допомогою відпрацьованих професійними співтовариствами лексичних засобів спілкування з метою визначення двомовних відповідностей.

В даний час корпуси письмових і усних текстів успішно застосовуються під час навчання іноземних мов та в лінгвістичній педагогіці. На базі корпусів формуються списки активної лексики, частотні списки термінів для використання в професійних курсах та інше. Розробники словників і навчальних посібників спираються на автентичні масиви текстів (Corpora). Крім того, колекції, бібліотеки і масиви текстів відображають реальне функціонування тієї чи іншої мови, а їх перенесення до комп'ютерного середовища активізувало практичне, широке використання в прикладній лінгвістиці.

Корпусна лінгвістика надає матеріал для різного роду досліджень мови, її варіантів, визначає основний метод аналізу текстів на базі корпусів (Corpus-Based Approach) [2]. Корпусний підхід, заснований на корпусах текстів, орієнтований на прикладне вивчення мови, її функціонування в реальних середовищах і текстах, що є важливим для викладання мов. Наприклад, лексикографічний аналіз на базі корпусів допомагає розкрити контекстне вживання тих чи інших слів, особливо синонімічних, частотну сполучуваність, регулярність в різних стилях, а також чітко визначити їх семантику.

Основними характеристиками корпусного підходу, які визначають його надійність і достовірність, такі:

· він є емпіричним і аналізує реальні словоживання в природному мовному середовищі;

· корпусний підхід застосовує досить велику, репрезентативну вибірку текстів;

· активно використовуються комп'ютери і спеціальні програми-конкорданси для аналізу в автоматичному і інтерактивному режимах роботи;

· він базується на методах статистичного і якісного аналізу тексту;

· корпусний підхід є цільовим, тобто зорієнтований на реальні результати.

Однією з важливих особливостей методу аналізу на базі корпусів текстів є дослідження не лише суто лінгвістичних явищ (граматичних або лексичних функцій слів, їх зв'язків з іншими лексемами), але й таких явищ, як, наприклад, частотності лексем або граматичних конструкцій в тих чи інших жанрах, діалектах тощо.

Електронні корпуси надають багатий лінгвістичний матеріал для навчальних і дослідницьких цілей. В даний час в Інтернеті представлено велика кількість класичних електронних корпусів іноземними мовами. Найбільш відомі з них є Британські і Американські національні корпуси англійської мови і німецькомовні корпуси LIMAS, COSMAS. З найбільш доступних для викладача іноземних мов є Gutenberg Texts, British National Corpus Sampler, The Longman Corpus, LIMAS, корпуси новин Рейтер, електронні архіви крупних газет.

За своєю типологією корпуси текстів поділяються на:

· дослідницькі – для вивчення різних аспектів функціонування мовної системи;

· ілюстративні, в тому числі навчальні (Learner Corpus) – для підтвердження і обґрунтування лінгвістичних фактів;

· моніторні – для дослідження динаміки мовного матеріалу, проведення контент-аналізу;

· статичні – для дослідження стилів (авторські корпуси або корпуси текстів);

· мультимедійні – текст + відео + аудіо;

· корпуси паралельних текстів – для порівняльного аналізу оригіналів текстів та перекладу.

Необхідно зазначити значущість і потенційну затребуваність корпусу для викладача іноземної мови на немовних спеціальностях, який, по-перше, навчає нерідній мові, тобто частіше за все не є носієм мови, що викладає; по-друге, навчання відбувається у відриві від іншомовного середовища, і по-третє, викладач навчає професійно-орієнтованій іноземній мові не будучи фахівцем у цієї галузі знань. Корпусний формат надає викладачу потужний інструмент аналізу мовленнєвого спілкування і дозволяє визначити найбільш важливі завдання при навчанні здійсненню професійного спілкування іноземною мовою.

На нашу думку, навчання студентів професійно-орієнтованої лексики буде більш ефективним, якщо в основу відбору змісту навчання лексичної сторони спілкування покладено науково обґрунтований метод, який використовує сучасні корпусні технології. Відбір лексики проводиться

на матеріалі методично-орієнтованого корпусу предметної області, що відповідає принципам професійної спрямованості, репрезентативності, автентичності, лексичної насиченості.

Викладач може користується напрацюваннями та висновками, заснованими на корпусних дослідженнях мови, які отримання як іншими дослідниками на матеріалах відомих корпусів, так і їм самим на базі малого корпусу, скомпільованого для спеціальних цілей. Методика формування лексичних навичок і умінь спирається на широкий спектр корпусних можливостей і типологію завдань, складених на матеріалі методично-орієнтованого корпусу предметної області з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду навчання іноземних мов.

Висновки. Аналіз корпусів текстів, методи і напрацювання корпусної лінгвістики є перспективним напрямком в галузі викладання іноземних мов. Використання комп'ютерних технологій для збору і зберігання матеріалу лінгвістичного дослідження дозволяє в повній мірі задіяти переваги корпусних технологій. В цьому випадку прискорюється процес отримання мовного матеріалу, використання Інтернету як засобу дистанційного доступу нівелює відстані, обсяг інформації збільшується багаторазово, комп'ютерні програми зберігання і обробки даних дозволяють швидко отримувати доступ до необхідної інформації і так саме швидко її обробляти.

Численні дослідження та власний досвід підтверджують, що корпуси є цінним інструментом для вивчання іноземної мови студентами при опрацюванні як довідкових джерел, так і основного матеріалу. Самостійне використання запропонованих корпусів сприяє також підвищенню мотивації студентів до вивчення іноземної мови, що є дуже важливим для формування і вдосконалення професійної компетенції майбутнього фахівця в сучасних умовах.

Список літератури:

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vnz.org.ua/zakonodavstvo /111.
2. D. Biber, S. Conrad, R. Reppen. Corpus Linguistics: Investigating language structure and use. – Cambridge University Press, 2001.
3. Blended learning [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scoop.it/t/blended-learning-by-v-kukharenko.
4. The Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area – ESG [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.enqa.eu/index.php/home/esg/science.
5. Yoon H. An investigation of students' experiences with corpus technology in second language academic writing, Ohio State University, 2005.

Баркаси В.В.
Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского
Казакова М.М.
Николаевский факультет морского и речного транспорта ГУИТ

ПРИМЕНЕНИЕ КОРПУСНОГО ПОДХОДА ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ВУЗАХ

Аннотация
В статье проанализированы преимущества использования корпусного похода при обучении иностранным языкам. Сегодня корпусы письменных и устных текстов успешно применяются при обучении иностранным языкам и в лингвистической педагогике. В статье рассматриваются задачи корпусного подхода, связанные с обучением иностранным языкам, указываются основные характеристики метода, которые определяют его достоверность и надёжность. Корпусный подход ориентирован на прикладное изучение языка. В статье описаны типы корпусов, приводятся примеры корпусов, которые возможно использовать в практике преподавания иностранных языков.

Ключевые слова: корпусный подход, лингвистическая педагогика, корпус текста, лингвистическое исследование, реальная среда.

Barkasi V.V.
Mykolayiv National University named after V.O. Sukhomlinsky
Kazakova M.M.
Mykolayiv faculty of SUIT sea and river transport

APPLICAION OF CORPUS-BASED APPROACH TO FOREIGN LANGUACH TEACHING

Summary
The advantages of corpus-based approach to teaching foreign languages are analyzed in the article. Nowadays corpus-based approach is successfully applied in linguistic pedagogy and foreign language teaching. Corpus-based approach is based on text corpora. It focuses on the applied study of languages, its functioning in natural environment and texts, which is important in language teaching. The types of corpora which can be used in practice of foreign language teaching are presented in the article.

Keywords: corpus-based approach, linguistic pedagogy, text corpora, applied linguistics, natural environment.